

Paweł Boruta

DYSTRYBUCJONIZM
HILAIREGO BELLOCA
I GILBERTA KEITHA
CHESTERTONA

Katolicka nauka społeczna
przeciwko błędom
kapitalizmu i socjalizmu

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

DYSTRYBUCJONIZM
HILAIREGO BELLOCA
I GILBERTA KEITHA
CHESTERTONA

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Paweł Boruta

DYSTRYBUCJONIZM
HILAIREGO BELLOCA
I GILBERTA KEITHA
CHESTERTONA

Katolicka nauka społeczna
przeciwko błędom
kapitalizmu i socjalizmu

Paweł Boruta (ORCID: 0000-0002-1671-349X) – Uniwersytet Łódzki, Wydział Prawa i Administracji
Katedra Doktryn Polityczno-Prawnych, 90-232 Łódź, ul. Kopcińskiego 8/12

RECENZENCI

Jarosław Kostrubiec

Mirosław Sadowski

REDAKTOR INICJUJĄCA

Monika Borowczyk

REDAKCJA

Oleg Aleksejczuk

SKŁAD I ŁAMANIE

AGENT PR

KOREKTA TECHNICZNA

Anna Mateusiak

PROJEKT OKŁADKI

Monika Rawska

Ilustracja wykorzystana na okładce: A.R. Quinton, *The Church on the Hill*, Kersey, Suffolk
[w:] P.H. Ditchfield, *The Cottages & the Village Life of Rural England*, J.M. Dent & Sons LTD, London 1912

© Copyright by Paweł Boruta, Łódź 2025

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2025

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.11581.24.0.M

Ark. wyd. 16; ark druk. 17,375

ISBN 978-83-8331-695-6

e-ISBN 978-83-8331-696-3

<https://doi.org/10.18778/8331-696-3>

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-237 Łódź, ul. Matejki 34A

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. (42) 635 55 77

*W perspektywie uniwersalnej składam dziękczynienie
Bogu w Trójcy Świętej Jedynemu –
który jest źródłem wszelkiego Bytu, a tym samym Prawdy i Dobra;
któremu należy się wszelka cześć i chwała –
za wszelkie łaski umożliwiające moje istnienie oraz jakiegokolwiek słuszne działanie,
w tym pracę naukową.*

*Najświętszej Maryi Pannie, Niepokalanie Poczętej i Wniebowziętej,
dziękuję pokornie za opiekę i nieustanne orędownictwo w mojej sprawie.*

*Za ustawiczne wstawiennictwo jestem niezmiennie wdzięczny
mojemu patronowi, Apostołowi Narodów, Świętemu Pawłowi;
Doktorowi Powszechnemu, Świętemu Tomaszowi z Akwinu;
i Wszystkim Świętym.*

*W skali mojego życia doczesnego z całego serca dziękuję
moim kochanym Rodzicom,
dzięki których staraniom mogłem się rozwijać i działać w świecie;
a także mojemu drogiemu Bratu, Tomaszowi, i jego Rodzinie za wsparcie.*

*W konkretnym kontekście mojej rozprawy doktorskiej i powstałej na jej podstawie niniej-
szej książki wyrażam serdeczną wdzięczność
mojemu Promotorowi, Panu Profesorowi Tomaszowi Tulejskiemu
– za zaufanie i wszelki trud włożony w ukierunkowanie moich wysiłków, m.in. w postaci
służenia wybitną wiedzą i bezcennym doświadczeniem;
Recenzentom za poświęcony na analizę tekstu czas i cenne uwagi;
oraz wszystkim Pracownikom Katedry Doktryn Polityczno-Prawnych
Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego za okazaną pomoc.*

*Wreszcie dziękuję szczerze
moim Przyjaciółom
i wszystkim tym, którzy wspierali mnie w jakiegokolwiek sposób,
w tym przede wszystkim modlitwą.*

AMDG

SPIS TREŚCI

Część wstępna	13
1. Dziedzictwo <i>Rerum novarum</i>	14
2. <i>Chesterbelloc</i> , czyli twórczy duet Belloca i Chestertona	16
3. Zarys historyczny doktryny dystrybucjonizmu	22
4. Założenia metodologiczne pracy	34
4.1. Problem badawczy	34
4.2. Główna teza pracy i zasadność jej wyboru	34
4.3. Stan badań nad tematem i jego znaczenie dla pracy	37
4.4. Teza szczegółowa i plan pracy	42
4.5. Metoda badawcza	43
Rozdział I. Kapitalizm – herezja ustroju ekonomicznego	45
1. Kapitalizm – podstawowe definicje	46
2. Reformacja – protestancka geneza kapitalizmu	47
2.1. Kontekst historyczny	47
2.2. Odejście Anglii od jedności Wiary i następca konfiskata majątków kościelnych jako model politycznej inicjacji kapitalizmu	51
2.3. Droga do materializmu – Jan Kalwin i jego „nowoczesna ewangelia bogactwa” jako fundament kapitalistycznej moralności	54
2.4. Nierozzerwalny ciąg przyczynowy pomiędzy reformacją i kapitalizmem	56
2.5. Jednoznacznie negatywne odczytanie wpływu reformacji na ustrój ekonomiczny	58
3. Ograniczona własność, czyli ograniczona wolność – istota kapitalizmu	60
4. Czynniki ustrojowe prowadzące do koncentracji kapitału	64
4.1. Zwyródnienie państwa, czyli jego kapitulacja w roli strażnika wolności ekonomicznej	64
4.2. Nieograniczona wolna konkurencja i deifikacja wolnego rynku	66
4.3. Monopol, czyli choroba współistniejąca nieograniczonego wolnego rynku ...	76
4.4. Lichwa	80
5. Moralny rozkład społeczeństwa kapitalistycznego	86
6. Niestabilność ustroju kapitalistycznego	95
7. Kapitalizm jako ustrój ekonomiczny, czyli wewnętrznie sprzeczny czy niespójny ...	98

Rozdział II. Socjalizm – pogańska droga powrotna do państwa niewolniczego	101
1. Socjalizm – przyjęte definicje	102
2. Socjalizm – pozornie nowe remedium, w rzeczywistości rozwinięcie materialistycznej natury kapitalizmu	106
3. Krytyka istoty teoretycznej socjalizmu, czyli <i>Chesterbelloc</i> wobec apriorycznego postulatu zniesienia własności prywatnej	110
4. Stanowisko Kościoła katolickiego – jednoznaczne odrzucenie założeń socjalizmu ...	120
5. Próba praktycznej realizacji zasad socjalizmu – wszechmoc państwa w służbie terroru	127
6. Ostateczny owoc „reformy” socjalistycznej – powrót państwa niewolniczego	133
7. Socjalizm – wytwór ograniczonego umysłu nowego poganina	143
Rozdział III. Dystrybucjonizm – chrześcijański zdrowy rozsądek w służbie ustroju powszechnej własności prywatnej i wolności ekonomicznej	147
1. Dystrybucjonizm – definicje wprowadzające	148
2. Doświadczenie historyczne europejskich wieków średnich jako inspiracja założeń dystrybucjonizmu (aposterioryzm)	149
3. Dystrybucjonizm – ustrój własnościowy	154
3.1. Podstawowe założenia własności (definicje Belloc’a)	155
3.2. Znaczenie własności prywatnej – immanentne dobro instytucji stanowiącej jedyne faktyczne źródło wolności ekonomicznej	157
3.3. Zgodność z nauczaniem Kościoła – afirmacja własności prywatnej w katolickiej nauce społecznej	164
3.4. Szczególne znaczenie własności ziemi – gospodarstwo rolne jako wzór pozytywnego wpływu własności prywatnej na społeczeństwo (autonomia jednostek i rodzin)	169
3.5. Wniosek – upowszechnienie własności prywatnej jako cel ustroju ekonomicznego (metafora społeczeństwa jako łuku składającego się z wielu elementów) ...	173
4. Ogólne założenia ustrojowe państwa dystrybucyjnego	176
4.1. „Aktywna” rola państwa – uznanie konieczności użycia regulacyjnej siły państwowej na rzecz powszechnej własności prywatnej	176
4.2. Subsydiarność (pomocniczość) – utrzymywanie interwencji państwa w słusznych granicach	181
4.3. „Płot Chestertona” – oryginalna koncepcja i wynikające z niej wskazówki dla twórców ustroju ekonomicznego	186
4.4. Ustrój ekonomiczny a ustrój polityczny – <i>Chesterbelloc</i> w nurcie myślenia Arystotelesa	189
5. Przykłady konkretnych regulacji prawnych na rzecz powszechnej własności prywatnej	196
5.1. Uwagi wstępne	196

5.2. Zróżnicowane opodatkowanie	198
5.3. System cechowy (inaczej korporacyjny, gildyjny)	202
6. Wymiar moralny dystrybucjonizmu – alternatywa dla materialistycznego postrze- gania rzeczywistości	209
6.1. Dobrze rozumiana duma z bycia właścicielem – potrzeba społecznej afirmacji własności i wolności ekonomicznej	209
6.2. Własność prywatna podporządkowana zasadzie łuku – solidaryzm i dobro wspólne	213
6.3. Dobra materialne jako narzędzie konieczne dla dobrego (cnotliwego) życia i godności ludzkiej – holistyczne ujęcie własności prywatnej i ustroju na niej opartego	217
6.4. Chrześcijaństwo najlepszą opoką ustroju ekonomicznego	221
7. Znaczenie proporcji – dystrybucjonizm jako realna wizja funkcjonalnego orga- nizmu	231
Wnioski końcowe	237
1. Doktryna dystrybucjonizmu w nurcie politycznego myślenia katolickiej nauki społecznej	238
2. Uniwersalizm przeciwko partykularyzmom – dystrybucjonizm jako prawdziwie katolicka alternatywa dla całej ludzkości	245
3. Tolkien, „ <i>Merry England</i> ” i „Nowe Jeruzalem”, czyli miejsce dystrybucjonizmu w tradycji angielskiej myśli politycznej	253
Posłowie. Współczesne znaczenie dystrybucjonizmu dla Polski i świata	261
Bibliografia	267

CZĘŚĆ WSTĘPNA

[...] kontrolowanie produkcji bogactwa
oznacza kontrolowanie samego życia ludzkiego.
Odmówienie człowiekowi możliwości wytwarzania bogactwa
oznacza odmówienie mu możliwości życia [...]*.

Hilaire Belloc

* H. Belloc, *The Servile State*, T.N. Foulis, London–Edinburgh 1912, s. 11. Wszystkie tłumaczenia Paweł Boruta, o ile nie wskazano inaczej.

1. Dziedzictwo *Rerum novarum*

Encyklika *Rerum novarum*¹, ogłoszona przez papieża Leona XIII 15 maja 1891 roku, zapisała się w historii jako jedno z najbardziej wpływowych dzieł traktujących o tematyce ustroju społecznego. Jeszcze za życia jej autora zdobyła uznanie jako *sui iuris* „monument cywilizacyjny”², a nadawane jej współcześnie znaczenie jest kluczowe dla uznania pontyfikatu Leona XIII za bezsprzecznie przełomowy ze względu na zapoczątkowanie papieskiej nauki społecznej³.

Kościół katolicki potwierdził doniosłość tego dokumentu, gdy czterdzieści lat po jego opublikowaniu Ojciec Święty Pius XI stwierdził, że „na podstawie drogowskazów i światła” encykliki „powstała odrębna **społeczna nauka katolicka**”⁴. Słowa te okazały się wiekopomne. Za ich pomocą Kościół katolicki symbolicznie wydzielił „*corpus*, czyli zbiór, głoszonych [...] zasad doktrynalnych, a dotyczący tematów o znaczeniu społecznym”⁵, którego pierwszym oficjalnym⁶ wyrazem było *Rerum novarum*. Tym samym Urząd Nauczycielski zaczął władać specjalistycznym narzędziem, które stosowane i udoskonalane jest do dziś – instrumentem, za pomocą którego odwieczne i nieodmienne wymagania Ewangelii można odnosić

¹ Leon XIII, *Rerum novarum* [encyklika ogłoszona 15 maja 1891 roku], tłum. ks. J. Piwowarczyk [1931], [w:] M. Radwan SCJ et al. (red.), *Dokumenty nauki społecznej Kościoła. Część 1*, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Rzym–Lublin 1996.

² A. Rembowski, *Encykliki Leona XIII: O kwestyi socyalnej* [pierwsza publikacja 1902], [w:] A. Rembowski, *Pisma Alexandra Rembowskiego*, t. III: *Studia Historyczno-Polityczne. Krytyki Naukowe*, Nakładem Autora, Księgarnia Jana Fiszer, Warszawa 1906, s. 56.

³ M. Sadowski, *Państwo w doktrynie papieża Leona XIII*, Kolonia Limited, b.m.w. 2002, s. 198.

⁴ Pius XI, *Quadragesimo anno* [encyklika ogłoszona 15 maja 1931 roku], tłum. ks. J. Piwowarczyk [1935], [w:] M. Radwan SCJ et al. (red.), *Dokumenty nauki społecznej Kościoła. Część 1*..., s. 111 [nr 20] (pogrubienie – P.B.).

⁵ Papieska Rada Iustitia et Pax, *Kompendium nauki społecznej Kościoła* [*Compendio della dottrina sociale della Chiesa*], tłum. D. Chodyniecki, ks. dr A. Dalach, ks. dr J. Nowak, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2005 [pierwotne ogłoszenie: 2004], s. 57 [nr 87].

⁶ *Ibidem*; Rev. B.L. Masse SJ, *Justice for All: An Introduction to the Social Teaching of the Catholic Church*, Bruce Publishing Company, Milwaukee 1964, s. 13. Należy tutaj zaznaczyć, że w powyższym fragmencie mowa jest o katolickiej nauce społecznej rozumianej umownie w jej najpowszechniejszym znaczeniu, bardziej wąsko jako akty magisterium zapoczątkowane przez *Rerum novarum*. W sensie ogólnym, szerszym i nie będącym ograniczonym do nauczania papieskiego, Leon XIII przy opracowaniu *Rerum novarum* niezaprzeczalnie korzystał z wcześniejszego dorobku katolickiej nauki społecznej (zob. M. Sadowski, *Państwo w doktrynie papieża Leona XIII*..., s. 122–123). Również ten sam papież dotykał tematów społecznych już w poprzednich swoich dokumentach, np. w encyklice *Quod apostolici muneris* z 1878 roku.

konkretnie i bezpośrednio do spraw doczesnych człowieka, jego „chleba powszedniego”, czyli szeroko rozumianej ekonomii⁷. Tym jest katolicka nauka społeczna, zwana inaczej doktryną społeczną Kościoła⁸ lub nauką społeczną Kościoła⁹.

W cytowanej encyklice *Quadragesimo anno* papież Pius XI zaznaczył jednocześnie, że w dziedzinie ustrojowej obowiązkiem Kościoła jest aktywna działalność jako strażnika chrześcijańskiej moralności¹⁰; nie jest zaś jego rolą odgórne narzucanie rozwiązań „w sprawach techniki życia społeczno-gospodarczego, bo do tego nie ma ani odpowiednich środków, ani powołania”¹¹.

Nasuwa się tym samym pytanie: kto potencjalnie takie powołanie w oczach Piusa XI posiadał? Kto mógł opracować koncepcję ustroju ekonomicznego, który sprostałby wymaganiom doktryny katolickiej? Na podstawie wydarzeń jego pontyfikatu można tutaj wysnuć pewne, bardzo prawdopodobne, przypuszczenia. W przytoczonej encyklice papież pisał, że zrozumienie katolickiej nauki społecznej rozwija się dzięki wytrwałej pracy wybranych mężów, których określił „pomocnikami Kościoła”¹². Stwierdzał, że swoją działalnością „nie pozwalają jej oni blednąć w mrocznych gabinetach ludzi uczonych, ale wychodzą z nią na światło i w wir życia”¹³, czego namacalnym dowodem były m.in. „cenne i zdrowe wszelkiego rodzaju pisma przeznaczone dla różnych kół czytelników”¹⁴. Co więcej, Ojciec Święty zauważał, że wpływ *Rerum novarum* przekraczał środowiska w ścisłym znaczeniu katolickie, a zawarte w dokumencie „zasady społeczne stały się z wolna wspólnym dobrem całej ludzkości”¹⁵, czego potwierdzeniem była ich obecność w dziełach i dokumentach o rozmaitym rodowodzie¹⁶.

Nie można oczywiście z całą pewnością stwierdzić, kogo konkretnie miał na myśli Pius XI, pisząc o osobach wypełniających testament duchowy Leona XIII. Pewnym jednak jest, że dwóch autorów zajmujących się tematyką ustroju

⁷ „Ekonomia polityczna (gr. *oikonomia* – zarządzanie domem lub rodziną, *politike* – odnoszące się do państwa) lub ekonomia (*ta oikonomia* – sztuka zarządzania domem) jest nauką społeczną, która traktuje o działaniach człowieka w dostarczaniu materialnych środków do zaspokojenia jego potrzeb” – C.G. Herbermann *et al.* (ed.), *The Catholic Encyclopedia: An International Work of Reference on the Constitution, Doctrine, Discipline, and History of the Catholic Church*, Vol. XII, Encyclopedia Press, New York 1913 [1911], s. 213.

⁸ Rev. B.L. Masse SJ, *Justice for All...*, s. 12–13.

⁹ Papieska Rada Iustitia et Pax, *Kompendium nauki społecznej Kościoła...*, s. 57, przypis nr 139.

¹⁰ Pius XI, *Quadragesimo anno...*, s. 117 [nr 41].

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, s. 111 [nr 20].

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, s. 111 [nr 21].

¹⁶ *Ibidem*, s. 112 [nr 21].

społeczno-gospodarczego wyróżnił bezpośrednio w trakcie swojego pontyfikatu. Jednym z nich był Hilaire Belloc, drugim Gilbert Keith Chesterton. Obu Anglików papież odznaczył w 1934 roku (trzy lata po ogłoszeniu *Quadragesimo anno*) orderem rycerskim Świętego Grzegorza Wielkiego¹⁷, uznając publicznie wartość ich zasług na rzecz Kościoła katolickiego.

Mało prawdopodobnym jest, że papież, doceniając bogaty dorobek literacki i ogólną działalność tego duetu, czynił to z wyłączeniem aktywności w dziedzinie ekonomii. Zwłaszcza że odznaczeni myśliciele uznawali przynajmniej w pewnym stopniu *Rerum novarum* za uzasadnienie swoich poglądów w tej materii, symbolicznie starając się nadać wizji Leona XIII konkretny kształt i nazwę¹⁸. Urzeczywistnieniem tych wysiłków była koncepcja **państwa dystrybucyjnego**¹⁹ lub jednym słowem – **dystrybucjonizm** (ang. *distributism*)²⁰. Biorąc pod uwagę powyższe rozumowanie, był to jeden z pierwszych przejawów katolickiej nauki społecznej. Dzieło to, stawiające w swoim centrum znaczenie własności i potrzebę jej szerokiej dystrybucji, stanowiło w praktyce owoc współpracy dwóch bliskich przyjaciół, których więź została podkreślona jednoczesnym ich uhonorowaniem przez Stolicę Apostolską.

2. Chesterbelloc, czyli twórczy duet Belloca i Chestertona

Hilaire Belloc – pisarz, mówca, poeta, myśliciel, ekonomista i polityk. Urodził się 27 lipca 1870 roku w La Celle-Saint-Cloud koło Paryża we Francji²¹. W jego żyłach płynęła krew francuska, angielska i irlandzka²². W wieku 17 lat podjął

¹⁷ A.N. Wilson, *Hilaire Belloc*, Atheneum, New York 1984, s. 330; M. Ward, *Gilbert Keith Chesterton*, Sheed & Ward, London 1944, s. 537.

¹⁸ V. McNabb O.P., *The Church and The Land*, Benizger Brothers, New York–Cincinnati–Chicago 1926, s. 84.

¹⁹ *Ibidem* (ang. *distributive state* może być też tłumaczone jako „państwo dystrybtywne”).

²⁰ Istnieje również tłumaczenie „dystrybutyzm” (J. Rydzewska, *Chesterton. Dzieło i myśl*, Wydawnictwo Antyk Marcin Dybowski, Komorów b.d.w., s. 235). W niniejszej pracy autor przyjmuje konsekwentnie termin „dystrybucjonizm”, idąc za współczesnymi autorom ustroju tłumaczeniami Wacława Borowego (W. Borowy, *Gilbert Keith Chesterton*, Krakowska Spółka Wydawnicza, Kraków 1929, s. 130–131) oraz o. Jacka Woronieckiego OP (użytym w dziele opublikowanym pierwotnie w części w 1924 roku, a w całości po raz pierwszy w 1946 roku, jeszcze za życia Belloca) – J. Woroniecki OP, *Katolicka etyka wychowawcza*, t. III, Fundacja Servire Veritati, Instytut Edukacji Narodowej, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013 [pierwsze pełne wydanie: 1946], s. 378.

²¹ M.H. Markel, *Hilaire Belloc*, Twayne Publishers, Boston 1982, s. 1.

²² E. Jebb, R. Jebb, *Belloc, the Man*, Newman Press, Westminster (Maryland), 1957 [1956], s. 4–5. Jego ojciec był Francuzem, matka Angielką, a pochodzenie irlandzkie wywodził od babki ze strony ojca (*ibidem*).

decyzję o rozpoczęciu kariery pisarskiej, wybierając jednocześnie język angielski jako narzędzie swojej pracy²³. Ostatecznie właśnie tożsamość Anglika okazała się dominująca w jego życiu (brytyjskim obywatelem stał się w kwietniu 1902 roku²⁴), choć pozostałe elementy jego rodowodu nigdy nie przestały wpływać u niego na złożony sposób postrzegania rzeczywistości²⁵.

Ilustracja 1. Hilaire Belloc (1870–1953), portret z 1910 roku

Źródło: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hilaire_Belloc_1910.jpg
[dostęp: 9.03.2025]

Autor ponadprzeciętnie płodny. Jako pisarz aktywny był w okresie od 1896 do 1941 roku²⁶. Z punktu widzenia formalnego wykształcenia był historykiem²⁷, jednakże pozostawił po sobie dorobek o niezwykle wszechstronnym charakterze:

²³ A.N. Wilson, *Hilaire Belloc...*, s. 21.

²⁴ R. Speaight, *The Life of Hilaire Belloc*, Farrar, Straus & Cudahy, New York 1957, s. 165, 161.

²⁵ J.B. Morton, *Hilaire Belloc: A memoir*, Hollis & Carter, London 1955, s. 3–4.

²⁶ P. Cahill, *The English First Editions of Hilaire Belloc*, published by the compiler, London 1953. Przytoczone opracowanie kataloguje 153 dzieła wydane w formie książkowej, nie jest to jednak lista kompletna, jeśli chodzi o twórczość w ogólności, nie zawiera bowiem licznych artykułów opublikowanych przez Belloc'a w czasopiśmie oraz zbiorów wydanych pośmiertnie.

²⁷ Ukończył kierunek Historia na Balliol College (jednym z kolegów Uniwersytetu Oksfordzkiego), otrzymując dyplom z najwyższym rodzajem wyróżnienia (ang. *First Class Honours*) w 1895 roku (R. Speaight, *The Life of Hilaire Belloc...*, s. 95).

poczynając od rymowanych opowiadań dla dzieci²⁸, przez literaturę podróżniczą²⁹ i obszerne opracowania historyczne³⁰, na traktatach politycznych i ekonomicznych kończąc³¹.

Wiodącym czynnikiem nadającym ton całemu życiu Belloc'a była jego katolicka wiara, której był gorącym orędownikiem. Podkreślał i uzasadniał w swojej twórczości znaczenie chrześcijaństwa jako czynnika konstytuującego cywilizację europejską (pisząc m.in., że „Wiara jest Europą. I Europa jest Wiarą”³²). Swoją przynależność do Kościoła rzymskiego wyrażał również w działalności politycznej. W latach 1906–1910 był członkiem Parlamentu Brytyjskiego z ramienia Partii Liberalnej³³, a swoją bezkompromisowość w kwestiach religijnych pokazywał już w trakcie kampanii wyborczej, gdy w warunkach protestanckiej Anglii publicznie głosił:

Panowie, jestem katolikiem. O ile to możliwe, codziennie chodzę na Mszę Świętą. To [wyciągając różaniec z kieszeni] jest różaniec. O ile to możliwe, klękam i codziennie modłę się tymi paciorkami. Jeśli odrzucicie mnie z powodu mojej religii, będę dziękował Bogu, że oszczędził mi zniewagi bycia waszym przedstawicielem³⁴.

30 stycznia 1942 roku doznał udaru, który nieodwracalnie pogorszył stan jego zdrowia³⁵. Postępująca w związku z tym utrata zdolności koncentracji sprawiła, że Belloc w ostatniej dekadzie swojego życia wielce ograniczył aktywność twórczą³⁶. Zmarł w Guildford 16 lipca 1953 roku, w wieku 82 lat, cztery dni po wypadku doznanym w domu³⁷. Jego doczesne szczątki spoczęły w West Grinstead³⁸.

Niedługo po śmierci ofiarowana była za duszę zmarłego uroczysta Msza *Requiem* w Katedrze Westminsterskiej³⁹. W mowie wygłoszonej w jej trakcie ksiądz Ronald Knox podkreślił reputację autora m.in. jako „wielkiego mistrza angielskiej prozy”, wybitnego satyryka i historyka⁴⁰. Duchowny był jednocześnie

²⁸ Zob. H. Belloc, *Cautionary Tales for Children: Designed for the Admonition of Children between the ages of eight and fourteen years*, Eveleigh Nash Company, London b.d.w. [1907].

²⁹ Zob. idem, *The Path to Rome*, Green and Co., George Allen, New York–London 1902.

³⁰ Zob. idem, *A History of England*, Vol. I, G.P. Putnam's Sons, New York–London 1925 (ponad 400 stron, do 1931 roku wydano 4 tomy).

³¹ O których mowa więcej w niniejszej pracy.

³² H. Belloc, *Europe and The Faith*, Paulist Press, New York 1920, s. 261.

³³ A.N. Wilson, *Hilaire Belloc...*, s. 132–170.

³⁴ Przetłumaczony cytat (wraz z zamieszczonym wtrąceniem w nawiasie kwadratowym) za: R. Speaight, *The Life of Hilaire Belloc...*, s. 204.

³⁵ A.N. Wilson, *Hilaire Belloc...*, s. 368–369.

³⁶ *Ibidem*; R. Speaight, *The Life of Hilaire Belloc...*, s. 523.

³⁷ J.B. Morton, *Hilaire Belloc: A memoir...*, s. 178–180.

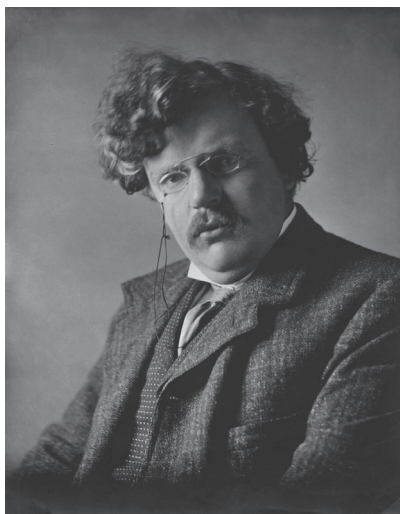
³⁸ *Ibidem*, s. 180.

³⁹ R. Speaight, *The Life of Hilaire Belloc...*, s. 532.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 535.

przekonany, że Belloc za życia nie dbał o sławę i uznanie przez potomnych, a zabiegał jedynie o chwałę cywilizacji chrześcijańskiej⁴¹. Był tym samym pewnego rodzaju niedoskonałym prorokiem, którego powołaniem było tłumaczenie spraw bożych na język zrozumiały dla śmiertelnego człowieka⁴².

Przyjacielem Belloc'a był **Gilbert Keith Chesterton**. Angielski pisarz, poeta, filozof i apologeta chrześcijański. Urodził się 29 maja 1874 roku w Campden Hill w Londynie⁴³. Choć ochrzczony został w Kościele anglikańskim, jego rodzice byli unitarianami⁴⁴. Początkowo planował zostać rysownikiem, jednak z czasem coraz bardziej interesowała go kariera niezależnego dziennikarza⁴⁵. Wiosną 1895 roku przedłożył swój pierwszy artykuł do komercyjnej publikacji, co okazało się początkiem niezwykle płodnej kariery twórczej⁴⁶.

Ilustracja 2. Gilbert Keith Chesterton (1874–1936), portret z 1909 roku
Źródło: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gilbert_Chesterton.jpg
[dostęp: 9.03.2025]

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ C. Hollis, *G.K. Chesterton*, published for the British Council and the National Book League by Longmans, Green & Co., London–New York–Toronto 1950, s. 5.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*. W latach 1892–1895 uczęszczał do renomowanej Slade School of Fine Art, szkoły artystycznej przy University College London. W tym czasie był również słuchaczem wykładów na kierunku Literatura angielska na tymże uniwersytecie. Żadnego kierunku jednak nie ukończył – M. Ward, *Gilbert Keith Chesterton...*, s. 43–55.

⁴⁶ L.J. Clipper, *G.K. Chesterton*, Twayne Publishers, New York 1974, s. 15.

Ostatecznie został autorem setek tekstów o różnej długości i charakterze⁴⁷. Szeroko znany jest do dziś dzięki serii opowiadań detektywistycznych o przenikliwym księdzu katolickim nazwiskiem Brown (ang. *Father Brown*)⁴⁸. Pisał także m.in. powieści⁴⁹, wiersze⁵⁰, eseje⁵¹ i opracowania biograficzne⁵². Jego charakterystyczny styl wyróżniał się poczuciem humoru i umiłowaniem groteski, inteligentnym użyciem paradoksów i żartów, a także częstym uciekaniem się do *argumentum ad absurdum*⁵³.

Istotnym elementem jego twórczości była chrześcijańska apologetyka. W tej dziedzinie był autorem m.in. takich wpływowych dzieł jak *Heretycy* (ang. *Heretics*) i *Ortodoksja* (ang. *Orthodoxy*). Powyższe dwa dzieła, opracowane w pierwszej dekadzie XX wieku (opublikowane odpowiednio w 1905⁵⁴ i 1908⁵⁵ roku), pisane były przez Chestertona z perspektywy zachowawczego anglikanizmu, który pisarz przyjął jako stanowisko pod wpływem swojej żony, Frances Blog (poślubionej w 1901 roku)⁵⁶. Z biegiem czasu coraz bardziej skłaniał się jednak ku religii katolickiej⁵⁷. Formalnie został członkiem Kościoła rzymskokatolickiego 30 lipca 1922 roku⁵⁸ (co w ślad za nim uczyniła także jego żona w 1926 roku⁵⁹). Już jako katolik opublikował

⁴⁷ Zob. J. Sullivan, *G.K. Chesterton: A Bibliography*, Barnes & Noble, New York 1958. Przytoczone opracowanie kataloguje publikacje związane z Chestertonem, wymieniając m.in. 111 książek i broszur jego autorstwa (*ibidem*, s. 21–90), a także 74 czasopisma, w których publikował (m.in. „Daily News” oraz „Illustrated London News” – *ibidem*, s. 121–155). Autor podkreśla jednocześnie, że lista przez niego przedstawiona nie wyczerpuje tematu aktywności wydawniczej Chestertona (*ibidem*, s. 13–15).

⁴⁸ Opowiadania publikowane w latach 1910–1935 (zob. G.K. Chesterton, *The Penguin Complete Father Brown*, Penguin Books, Aylesbury 1985 [1910–1935]). W 2013 roku wysiłkiem BBC rozpoczęła się emisja serialu telewizyjnego luźno opartego na postaci księdza Browna, którego produkcja i nadawanie trwa do dziś.

⁴⁹ Najbardziej znana jest prawdopodobnie powieść pt. *Człowiek, który był czwartkiem* (G.K. Chesterton, *The Man Who Was Thursday: A Nightmare*, Simpkin, Marshall, Hamilton, Kent & Company Limited, London 1908).

⁵⁰ Zob. np. G.K. Chesterton, *The Collected Poems of G.K. Chesterton*, Cecil Palmer, London 1927.

⁵¹ Był autorem licznych esejów publikowanych w czasopiśmie.

⁵² Np. o św. Franciszku z Asyżu (G.K. Chesterton, *St. Francis of Assisi*, Hodder & Stoughton, London 1923) oraz św. Tomaszu z Akwinu (idem, *St. Thomas Aquinas*, Sheed & Ward, New York 1933).

⁵³ J. Rydzewska, *Chesterton. Dzieło i myśl...*, s. 8–9.

⁵⁴ G.K. Chesterton, *Heretics*, John Lane: Bodley Head, London–New York 1905.

⁵⁵ Idem, *Orthodoxy*, Bodley Head, London 1908.

⁵⁶ W. Golonka, *Protestantyzm oczami Chestertona* [*Protestantisme aux yeux de Chesterton*], Katolicki Instytut Apologetyczny, Warszawa 2017, s. 15.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 16–17.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 18; L.J. Clipper, *G.K. Chesterton...*, s. 14.

⁵⁹ W. Golonka, *Protestantyzm oczami Chestertona...*, s. 18.

w 1925 roku dzieło *Wiekuisty człowiek* (ang. *The Everlasting Man*⁶⁰), które brytyjski pisarz C.S. Lewis uznawał za najlepszą znaną mu popularną apologetykę chrześcijaństwa⁶¹. Ostatecznie w dziedzinie religii Chesterton ustabilizował się w przekonaniu, które podsumowywał w 1926 roku następująco: „Trudność odpowiedzi na pytanie »dlaczego jestem katolikiem« polega na tym, że istnieje dziesięć tysięcy powodów, które to wszystkie składają się na jeden jedyny: katolicyzm jest prawdziwy”⁶².

Jego kariera zakończyła się w stosunkowo młodym wieku, dożył 62 lat. Zmarł po krótkiej chorobie 14 czerwca 1936 roku w Beaconsfield, tam też został pochowany⁶³. Niedługo po śmierci pisarza kardynał Eugenio Pacelli (przyszły papież Pius XII) wystosował w imieniu papieża Piusa XI telegram przekazujący wyrazy ojcowskiego współczucia z powodu śmierci Chestertona całemu ludowi angielskiemu⁶⁴. Waga wiadomości podkreślona była użytym słownictwem. Nadesłany komunikat zawiadamiał, że Ojciec Święty z wielkim ubolewaniem przyjął wieść o śmierci „oddanego syna Kościoła Świętego” i „utalentowanego obrońcy Katolickiej Wiary”⁶⁵. Tytuł „Obrońcy Wiary” jako pierwszy Anglik otrzymał z nadania Stolicy Apostolskiej król Henryk VIII, przez co treść telegramu była w wielu przypadkach cenzurowana przez świecką prasę, która nie chciała publicznie łączyć godności uznawanej za królewską z katolickim poddanym⁶⁶.

Sieczki życiowe dwóch opisanych myślicieli skrzyżowały się po raz pierwszy w 1900 roku, kiedy Chesterton miał 26, a Belloc 30 lat⁶⁷. Spotkanie to okazało się przełomowe, dając początek przyjaźni i twórczej współpracy na wielu płaszczyznach⁶⁸, które trwać miały aż do śmierci Chestertona w 1936 roku⁶⁹. W początkowym okresie ich znajomości Belloc, jako starszy i bardziej doświadczony, miał wyraźny wpływ na kształtowanie się osobowości Chestertona w dziedzinach polityki, socjologii i historii⁷⁰. Ich wieloletnie rozmowy na temat wiary miały również wpływ na decyzję tego młodszego o formalnym przyjęciu wiary katolickiej⁷¹.

⁶⁰ G.K. Chesterton, *The Everlasting Man*, Dodd, Mead & Company, New York 1925.

⁶¹ S. Vanauken, *A Severe Mercy*, Harper & Row Publishers, San Francisco 1977, s. 90.

⁶² G.K. Chesterton, *Why I Am a Catholic*, „The Forum”, Vol. LXXV, No. 1, January 1926, s. 31.

⁶³ M. Ward, *Gilbert Keith Chesterton ...*, s. 551–552.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 553.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ R. Speaight, *The Life of Hilaire Belloc ...*, s. 148.

⁶⁸ R. Lynd, *Mr. G.K. Chesterton and Mr. Hilaire Belloc*, [w:] idem, *Old and New Masters*, T. Fisher Unwin, London 1919, s. 25–31. Autor nazywa tutaj duet „niebiańskimi bliźniakami” (*ibidem*, s. 25).

⁶⁹ A.N. Wilson, *Hilaire Belloc ...*, s. 342.

⁷⁰ M. Ward, *Gilbert Keith Chesterton ...*, s. 114–115.

⁷¹ G.K. Chesterton *Gives the Reasons for his Conversion* [artykuł w prasie], „The Catholic Transcript”, Vol. XXIX, No. 12, 2 September 1926, s. 10.

Opisywana relacja dała początek złożonemu bytowi literacko-politycznemu, któremu George Bernard Shaw⁷² nadał przydomek **Chesterbelloc**⁷³. Co prawda stworzył ten termin na użytek sarkazmu, pisząc o „nienaturalnej bestii”, która powinna zostać rozerwana na strzępy, aby uwolnić prawdziwy potencjał dwóch mężczyzn skrępowanych w jej wnętrzu⁷⁴. Ostatecznie jednak określenie przyjęło się na tyle, że zostało użyte przez samego Chestertona w jego *Autobiografii*⁷⁵.

Zrozumiałe jest, że w przypadku dwóch myślicieli o wielkim potencjale intelektualnym (potwierdzonym dorobkiem literackim w wielu dziedzinach) zachowanie w pełni bezkonfliktowej symbiozy byłoby wielce utrudnione, o ile nie niemożliwe. W przypadku *Chesterbelloc* wieloletnia synergia, mająca miejsce przy bardzo bliskiej współpracy, była jednak niezaprzeczalna⁷⁶. Pozwala to zakładać, że między członami opisanego przez Shawa „dwuczęściowego zwierzęcia” zasadniczo zachodzić musiała doskonała harmonia – bez niej byt tego typu po prostu by się nie utrzymał⁷⁷. Ten wewnętrzny ład, skoordynowany w ramach duetu, Belloc i Chesterton doskonale unaocznili, gdy wydali na świat jeden z najważniejszych owoców swojej działalności – ustrój opracowany jako alternatywa dla kapitalizmu i socjalizmu, czyli dystrybucjonizm.

3. Zarys historyczny doktryny dystrybucjonizmu

Belloc jeszcze jako członek Parlamentu (w latach 1906–1910) napisał tekst o **ustrojowej alternatywie dla socjalizmu, której „ostatecznym pragnieniem jest stan wysoce podzielonej własności, działający w złożony i prawdopodobnie [...] oparty na współpracy sposób”**⁷⁸. W tym okresie opublikował również dwie

⁷² Żył w latach 1856–1950. Irlandzki dramaturg i aktywista polityczny. Laureat nagrody Nobla w dziedzinie literatury w 1925 roku. Aktywnie polemizował z duetem *Chesterbelloc* z pozycji socjalistycznych (zob. G.K. Chesterton, B. Shaw, H. Belloc, *Do We Agree?: A Debate Between G.K. Chesterton and Bernard Shaw, with Hilaire Belloc in the Chair*, Haskell House, New York 1964 [pierwotne wydanie: 1928]).

⁷³ G.B. Shaw, *Belloc and Chesterton*, „The New Age”, No. 701 [Vol. II, No. 16], 15 February 1908, s. 309.

⁷⁴ *Ibidem*, s. 310. Shaw liczył ówczesznie na to, że Chesterton wyzwoli się spod wpływu Belloca, „przednich nóg” chimery, z ich ideałami o „katolickim chłopie właścicielu” (*ibidem*, s. 311).

⁷⁵ G.K. Chesterton, *Autobiography*, Hutchinson and Co., London 1936, s. 118.

⁷⁶ Więcej o dynamice wewnątrz duetu, w tym o różnicach stylów i temperamentów, zob. C. Hollis, *The Mind of Chesterton*, Hollis & Carter, London 1970, s. 100–131.

⁷⁷ M. Ward, *Return to Chesterton*, Sheed and Ward, New York 1952, s. 60–61.

⁷⁸ H. Belloc, *The Alternative*, Distributist Books, London b.d.w., s. 15. Broszura została wydana w końcowym okresie aktywności Belloca (źródła podają 1940 rok), jednak

broszury traktujące o socjalizmie⁷⁹. W 1910 roku Chesterton wydał zbiór esejów pt. *Co jest złe w świecie* (ang. *What's Wrong with the World*⁸⁰), w którym po raz pierwszy sformułował teorię o pożądanym czynniku szerokiej dystrybucji własności⁸¹.

Za dzieło symbolicznie konstytuujące fundament idei dystrybucjonizmu uznać można *Państwo niewolnicze* (ang. *The Servile State*) wydane przez Belloc'a w 1912 roku⁸². Książka ta stanowi prawdopodobnie najbardziej znany jego tekst traktujący o tematach politycznych, ekonomicznych i społecznych⁸³, a z perspektywy czasu wartość traktatu uznana została przez myślicieli o znaczeniu tak wielkim jak np. Friedrich August von Hayek⁸⁴.

W *Państwie niewolniczym* Belloc przedstawiał i uzasadniał tezę, że jeśli w nowoczesnym społeczeństwie nie przywróci się właściwej pozycji instytucji własności, wtedy jedynym możliwym rezultatem okaże się powrót regulowanego prawem pozytywnym niewolnictwa⁸⁵. Na potrzeby rozprawy autor sformułował liczne definicje, w tym kapitalizmu⁸⁶ i socjalizmu⁸⁷, a co najistotniejsze – państwa dystrybucyjnego, które opisał jako „społeczeństwo, w którym determinująca większość rodzin była właścicielami kapitału i ziemi”⁸⁸. Terminy i założenia opracowane na potrzeby tej pracy pojawiały się wielokrotnie w późniejszych publikacjach *Chesterbelloc*⁸⁹, stanowiąc pewnego rodzaju podstawę teoretyczną dystrybucjonizmu, jego siatkę pojęciową.

opis na okładce informuje, że jest to przejrzana i poprawiona wersja artykułu z lat parlamentarnych autora.

⁷⁹ Zob. idem, *An Examination of Socialism*, Catholic Truth Society, London 1908 oraz idem, *The Church & Socialism*, Catholic Truth Society, London 1934 [tekst wydany po raz pierwszy w 1909 roku, poddany ponownej rewizji autora w 1921 i 1931 roku].

⁸⁰ G.K. Chesterton, *What's Wrong with the World*, Cassell and Company, London–New York–Toronto–Melbourne 1910.

⁸¹ C. Hollis, *The Mind of Chesterton...*, s. 117.

⁸² Wydanie pierwotne cytowane na początku części wstępnej.

⁸³ Zob. R. Nisbet, *Introduction*, [w:] H. Belloc, *The Servile State*, Liberty Fund, Indianapolis 1977 [1912], s. 13–26.

⁸⁴ Hayek (1899–1992), przedstawiciel tzw. austriackiej szkoły ekonomii i laureat nagrody Nobla w dziedzinie ekonomii w 1974 roku, cytował *Państwo niewolnicze* Belloc'a w swoim wpływowym dziele *Droga do zniewolenia* – zob. F.A. Hayek, *The Road to Serfdom*, George Routledge & Sons., London 1944, s. 10, 66.

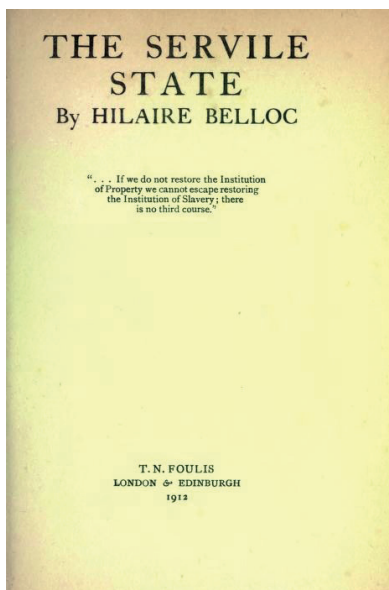
⁸⁵ H. Belloc, *The Servile State...*, s. III, 3.

⁸⁶ *Ibidem*, s. 15–16.

⁸⁷ *Ibidem*, s. 15.

⁸⁸ *Ibidem*, s. 52.

⁸⁹ Chesterton był w pełni przekonany argumentacją Belloc'a zawartą w *Państwie niewolniczym* (zob. G. Wills, *Chesterton*, Doubleday, New York 2001 [1961], s. 140–141), co pokazywał m.in. w swojej *Autobiografii*, używając terminologii Belloc'a (G.K. Chesterton,

Ilustracja 3. Strona tytułowa *Państwa niewolniczego* Belloca z 1912 roku
 – przełomowego i fundamentalnego dla dystrybucjonizmu dzieła
 Źródło: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Servilestate.jpg>
 [dostęp: 9.03.2025]

W swojej twórczości Belloc i Chesterton wiele uwagi poświęcali zagadnieniu własności prywatnej, której znaczenie stanowi kluczowy element doktryny dystrybucjonizmu. Do ukazywania wartości tej instytucji używali pełni swojej wiedzy i umiejętności literackich. Za pewne potwierdzenie ich pasji i kunsztu językowego w tej dziedzinie posłużyć mogą opinie tak śmiało jak ta, że nikt od czasu Świętego Tomasza z Akwinu nie opiewał własności prywatnej bardziej elokwentnie niż Chesterton⁹⁰, a także, że w całej historii chrześcijaństwa trudno odnaleźć bardziej zagorzałych, romantycznych i walecznych obrońców tej instytucji niż spółka intelektualna *Chesterbelloc*⁹¹.

Jednocześnie opisywani autorzy stanowili razem duet korzystnie dobrany, którego konstrukcja pozwalała każdemu z nich w pełni wykorzystywać swoje niepowtarzalne talenty, wzajemnie się uzupełniając.

Autobiography..., s. 273–274), a także bezpośrednio jego dzieło analizując (*ibidem*, s. 296–298).

⁹⁰ M. Novak, *Saving Distributism*, [w:] G.K. Chesterton, *The Collected Works of G.K. Chesterton*, Vol. V, Ignatius Press, San Francisco 1987, s. 16.

⁹¹ *Ibidem*.